

Судовий захист конституційних прав і свобод людини та громадянина як організаційно-правова гарантія їх реалізації

Юхимюк Ольга Михайлівна

Волинський національний університет імені Лесі Українки, доцент кафедри теорії та історії держави і права, кандидат юридичних наук

Правові гарантії прав і свобод людини задекларовані в міжнародних правових актах. Україна, згідно з положеннями Паризької Хартії для нової Європи від 21 листопада 1990 р., взяла на себе обов'язки щодо дотримання міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини, що передбачає формування належних внутрішньодержавних (національних) гарантій цих прав і свобод.

Вітчизняне законодавство досить повно визначає основні права і свободи людини та громадянина в Україні. Крім цього, їх юридична природа виступає предметом активного вивчення вітчизняними і зарубіжними правознавцями. Переконливою і однозначною є й думка вчених про те, що повна та всебічна реалізація прав і свобод людини вимагає спеціальних юридичних механізмів їх реалізації та гарантування [5, с. 332]. З огляду на це, проблеми гарантій прав і свобод людини – також традиційний предмет правових досліджень як теоретиків держави і права, так і практиків.

Вчені пропонують різні концептуальні підходи щодо визначення поняття гарантій прав і свобод людини і громадянина. В «Юридичній енциклопедії» гарантії прав та свобод людини і громадянина визначаються як умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення у повному обсязі й усебічну охорону прав та свобод особи. Поняття «гарантії» охоплює усю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав та свобод, на усунення можливих перешкод їх повного або неналежного здійснення [4, с. 555].

Інші науковці уточнюють, що гарантії прав і свобод людини і громадянина є системою загальних (політичних, економічних, духовних та ін.) і спеціально-юридичних засобів та інститутів, спрямованих на створення умов для реалізації прав людини, а також забезпечення їх всебічної охорони та захисту від порушень. [2, с. 456]

Отже, гарантування прав і свобод варто розглядати як своєрідний зовнішній механізм обмеження влади, що завжди намагається посилити свою присутність у всіх сферах людського життя .

Варто погодитись з тим, що правові гарантії прав і свобод людини і громадянина за своїм характером є юридичними нормами, які дають можливість реалізувати права і свободи людини і громадянина в житті. За своєю сутністю ці гарантії є умовами, які зобов'язана створити держава для реалізації конституційних прав і свобод громадян; за змістом – це система заходів, спрямована на реалізацію відповідних прав і свобод; за формою – це організаційно-правові і нормативно-правові способи реалізації конституційних прав і свобод людини [1, с. 6].

Вагоме місце в системі гарантій в першу чергу конституційних прав та свобод людини і громадянина посідають організаційно-правові гарантії, котрі прийнято визначати як механізм держави, органи місцевого самоврядування, посадові особи, політичні партії і громадські організації, засоби масової інформації, міжнародні правозахисні організації та їх діяльність у сфері правотворчості та правозастосування, спрямована на створення сприятливих умов для реального користування громадянами своїми правами і свободами.

Особлива роль в механізмі організаційно-правових гарантій приділяється судовому захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до ст. 55 Конституції України судовий захист прав і свобод людини і громадянина здійснюється системою судів загальної юрисдикції України. Держава гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, що порушують права і свободи людини і

громадянина. У випадку використання всіх національних засобів судового захисту свої прав і свобод, особа може звернутися до міжнародних судових установ, наприклад, до Європейського суду з прав людини.

З огляду на таку конституційну транскрипцію, цілком обґрунтованим видається визначення права на судовий захист прав і свобод як права людини звертатися до суду за захистом своїх прав і законних інтересів [6, с. 198].

Захист судом прав і свобод людини можна розглядати як норму, реалізація якої обумовлена наявністю ряду імперативних вимог: надання доступу до правосуддя, заборона відмови в правосудді, захист не теоретичних й ілюзорних можливостей, а конкретного й дійсного права доступу в суд, рівень доступу має бути достатнім для захисту цього права, можливості ясні і конкретні, щоб у випадку їх недотримання можна їх було оспорити, обов'язок держави забезпечити ефективність права доступу до правосуддя, утвердження системи юридичної допомоги для реалізації цього права, спрощення процедури доступу до суду, надання допомоги адвоката та ін. [3, с. 411].

Система захисту прав і свобод людини в Україні, передбачена ч. 4 ст. 55 Конституції, визначає два рівні такого захисту: національний і міжнародний. Тут важливими є два компоненти, що складають зміст ч. 4 ст. 55: 1) право після використання всіх національних засобів правового захисту, 2) звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Зважаючи на це, основними шляхами удосконалення судового захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні має стати:

- проведення судово-правової реформи з чіткою акцентуацією основного завдання судів загальної юрисдикції на захист прав і свобод людини і громадянина;
- чітке розмежування підсудності та підвідомчості судових справ з метою спрощення процедури звернення громадян до суду за захистом своїх прав та законних інтересів, удосконалення спеціалізації судів;

- реалізація Концепції реформи кримінальної юстиції з метою переорієнтації всіх учасників кримінального процесу з карально-репресивної на правозахисну функцію;
- забезпечення реалізації принципу змагальності у кримінальному процесі та професійної свободи адвокатів, створення ефективної системи правової допомоги;
- розробка концепції громадського контролю та законопроекту «Про громадський контроль за діяльністю органів державної влади в Україні»;
- удосконалення системи виконання судових рішень;
- здійснення системної роз'яснювальної роботи і правової допомоги для громадян України, які звертаються до міжнародних та регіональних судових установ тощо.

Список використаних джерел:

1. Заворотченко Т.М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні: Автореф. дис.... канд. юрид. наук / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2002. – 21 с.
2. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2010. – 584 с.
3. Конституція України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Я. Тацій (голова редкол), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю.Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х: Право, 2011. – 1128 с.
4. Лисенков С.Л., Таранов А.П. Гарантії прав та свобод людини і громадянина // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К., 1998. – Т. 1: А-Г. – С. 555.
5. Скрипнюк О.В. Конституційне право України: підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ін Юре, 2010. – 672 с.

6. Шляхтун П.П. Конституційне право України: Підручник. – К.: «Освіта України», КНТ, 2008. – 592 с.